

Наташа Ж. Ристивојевић-Рајковић¹

Универзитет у Београду, Филолошки факултет

Катедра за германистику, Група за скандинавистику

<https://orcid.org/0000-0002-2882-1084>

ЕКВИВАЛЕНТИ ГЛАГОЛА МИСЛИТИ У ПРЕВОДИМА СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ НА НОРВЕШКИ ЈЕЗИК

Рад испитује преводне еквиваленте српског глагола *мислити* у норвешким преводима српске прозе, полазећи од претпоставке да његов широки значењски опсег у норвешком језику одговара већем броју специјализованих лексема (*tenke, tro, synes, mene*). Истраживање је засновано на паралелном корпусу дела преведених непосредно са српског на норвешки језик и обухвата ексцерпцију свих забележених употреба глагола *мислити* у корпусу, њихову класификацију према значењу и синтаксичкој реализацији, као и утврђивање норвешких еквивалената. Резултати показују стабилну корелацију когнитивних значења са *tenke* и доминацију *tro* у епистемичкој употреби, нарочито у конструкцији *мислити да* + пропозиција. *Synes* се јавља знатно ређе и ограничено је на перцептивне и евалуативне контексте, док *mene* углавном сигнализира експлицитно артикулисање става. Појава *tenke at* указује на прелазне зоне између мисаоног процеса и епистемичке процене.

Кључне речи: норвешки језик, српски језик, глаголи мишљења, контрастивна анализа, преводна еквиваленција, епистемичка модалност

1. Уводна разматрања

Глаголи мишљења у скандинавским језицима препознати су као подручје специфичне семантичке диференцијације, које представља изазов како у лингвистичком опису, тако и у наставној и преводилачкој пракси. Овој проблематици посвећен је значајан број контрастивних, семантичких и прагматичких студија, у којима се најчешће анализира опозиција између глагола *tro*, с једне стране, и *synes/tycka*, с друге стране, и њихово разграничење у односу на енглеско *think*, немачко *denken*, француско *penser* и сл. (VIBERG 1980, 2005; AIJMER 1998, GODAR I KARLSON 2003, 2008; KOŠOLUŠOVA FAGERTUN 2016; FROMHERC 2021). Док у многим језицима централни члан групе глагола мишљења, попут енглеског *to think* или српског *мислити*, покрива широк спектар значења која обухватају когнитивни процес, уверење, субјективни став, претпоставку и намеру, у скандинавским језицима тај значењски простор подељен је између више специјализованих лексема. У норвешком језику, на пример, значењски опсег српског *мислити* подељен је између глагола *tenke, tro, synes* и *mene*, чије се разликовне особености тичу природе извора знања, степена субјективности, проверљивости пропозиционог садржаја и односа према истинитосним условима исказа. У општим цртама, глагол *tenke* озна-

¹ natasa.ristivojevic@fil.bg.ac.rs

чава когнитивни процес или намеру, *tro* сигнализира уверење или претпоставку засновану на ограниченом знању или вероватноћи, *synes* изражава субјективну евалуацију која се типично темељи на личном искуству, утиску или перцепцији, док се *мене* у већој мери повезује са експлицитним заузимањем става, нарочито у аргументативном дискурсу.

Овај рад се надовезује на наша претходна истраживања тематске групе глагола мишљења у норвешком језику, у оквиру којих су (1) разматрани типични проблеми усвајања ове тематске групе код србофоних ученика (HAJDU I RISTIVOJEVIĆ-RAJKOVIĆ 2017), (2) формиран прототипични семантичко-синтаксички профили глагола *tro* и *synes* на основу корпусне грађе (RISTIVOJEVIĆ-RAJKOVIĆ 2024a), као и (3) анализирани њихови преводни еквиваленти у преводима норвешке књижевности на српски језик (RISTIVOJEVIĆ-RAJKOVIĆ 2024b). За разлику од тих истраживања, која полазе од норвешког система, овде је перспектива обрнута: полазиште је српски глагол *мислићи*, а предмет анализе његови преводни еквиваленти у норвешким преводима српске књижевности.

Иако српски језик располаже широком тематском групом глагола мишљења (*смаћраћи*, *вероваћи*/*иовероваћи*, *размишљаћи*/*размислићи*, *иомишљаћи*/*иомислићи* и др.), предмет овог рада намерно је редукован искључиво на глагол *мислићи*. Разлог томе јесте чињеница да управо *мислићи* представља централну и семантички најнеутралнију јединицу овог поља, која у себи кондензује значењске домene који су у норвешком систему лексички разгранати на више специјализованих глагола (*tenke*, *tro*, *synes*, *mene*). За разлику од глагола као што су *вероваћи* или *смаћраћи*, чија је семантичка оријентација већ унапред рестриктивна, *мислићи* функционише као семантички „чвор“ у коме се сусрећу когнитивни процес, епистемичка претпоставка, евалуација и интенционалност. Управо због свог широког значењског опсега он представља најосетљивију тачку у контрастивном односу глагола мишљења српског и норвешког језика. Овакво сужење фокуса додатно је мотивисано дугогодишњим педагошким искуством. У настави норвешког као страног језика управо се на релацији *мислићи* – *tro/synes* јавља највећи степен интерференције. Једно претходно истраживање показало је систематску замену глагола *tro* и *synes* у студентским одговорима, што указује на то да ова два норвешка глагола деле простор једног од секундарних значења српског *мислићи* (‘имати мишљење’, ‘сматрати’), док *tenke* кореспондира са другим значењским доменима (‘размишљати’, ‘намеравати’) (HAJDU I RISTIVOJEVIĆ-RAJKOVIĆ 2017). Слични резултати добијени су и у истраживању преводних еквивалената глагола *tro* и *synes* у смеру норвешки-српски, где је управо *мислићи* најчешћи српски еквивалент оба глагола (RISTIVOJEVIĆ-RAJKOVIĆ 2024b). Овај рад не тежи исцрпном мапирању целокупног поља мишљења, већ се усредсређује на једну лексему која управо због своје семантичке ширине разоткрива структурне разлике између два система. Разлике које су у норвешком језику лексички кодирани у српском се често разрешавају контекстуално, а та разлика у организацији система посебно јасно долази до изражаја у преводној пракси. Полазећи од претпоставке да преводиоци, као компетентни говорници циљног језика, у својим преводним изборима одражавају имплицитне семантичке процене (AIJMER 2009: 65), овај рад користи паралелни

корпус српске књижевности и њених превода на норвешки као емпиријску основу за анализу. У контрастивној лингвистици и преводачким студијама преводни корпуси препознати су као значајан извор података за испитивање међујезичких кореспонденција и семантичких односа (DIVIK 1998; ANTUNOVIĆ 2019). Како истиче Дивик, превођење представља један од ретких видова језичке активности у којима говорници процењују значењске односе између речи и израза у оквиру саме језичке праксе, а не као резултат метајезичке или теоријске рефлексije (DIVIK 1998: 51). Истовремено, преводне еквиваленције не подразумевају нужно потпуну семантичку подударност, а преводна решења могу бити условљена преводачким стратегијама, утицајем изворног текста и природом саме преводне еквиваленције (ANTUNOVIĆ 2019). Стога се резултати овог рада не тумаче као директна пресликавања између два система, већ као показатељи доминантних преводних и семантичких тенденција.

Циљ рада је тројак. Прво, настојимо да идентификујемо све преводне еквиваленте глагола *мислити* у паралелном корпусу и утврдимо доминантне обрасце еквиваленције. Друго, испитујемо у којој мери поједини значењски типови овог глагола (когнитивни процес, субјективна евалуација, претпоставка, намера) кореспондирају са одређеном норвешком лексемом. Треће, проверавамо да ли преводна пракса потврђује теоријски описану диференцијацију норвешког система или показује преклапања и прагматичка померања. Посебна пажња се посвећује ситуацијама у којима превод одступа од очекиване корелације, односно у којима се семантичке нијансе разрешавају парафразама, променом перспективе или синтаксичком реконструкцијом.

2. Грађа и метода истраживања

Грађа за ово истраживање формирана је на основу доступних превода српске књижевности на норвешки језик. Полазна тачка била је претрага дигиталне базе Националне библиотеке Норвешке (*Nasjonalbiblioteket*), са циљем идентификовања прозних дела српских аутора преведених на норвешки језик. Избор грађе био је условљен пре свега ограниченим обимом преведене књижевности са српског на норвешки језик, а додатно и чињеницом да поједини текстови, иако доступни на норвешком језику, нису преведени са српског оригинала, већ посредно, с немачког језика. У циљу методолошке доследности, у анализу су укључени само преводи настали непосредно са српског (односно српскохрватског)² језика, како би се избегла семантичка посредовања и евентуална интерференција језика-посредника.

Даљи критеријум селекције односио се на доступност текстова – било у физичком, било у дигиталном формату. Иако Национална библиотека Норвешке већ дужи низ година систематски спроводи дигитализацију библиотечке грађе, и значајан број наслова је доступан путем онлајн платформе, приступ појединим издањима није био могућ. Из тог разлога, као и ради очувања методолошке уравнотежености корпуса, у грађу нису могла бити укључена сва релевантна дела.

При формирању корпуса настојали смо да избегнемо доминацију једног писца, као и да, у мери у којој је то било могуће, буду заступљени различити прево-

2 При претрази дела преведених са српскохрватског језика у обзир су узета дела аутора који се у књижевноисторијском и културном контексту сматрају српским писцима.

диоци, како би се умањио утицај индивидуалног преводилачког стила на резултате истраживања.

Коначни корпус чине следећи романи на српском језику и њихови преводи на норвешки (в. Табелу 1)

Табела 1. *Паралелни корпус и сјисак скраћеница*

Оригинал на српском језику	Превод на норвешки језик
Павић, Милорад: <i>Хазарски речник</i> , мушки примерак, (XP)	Pavić, Milorad: <i>Kazarenes leksikon</i> , den mannlige utgaven. (KL)
Марковић, Веселин: <i>Израњање</i> (И)	Marković, Veselin: <i>Opp til overflaten</i> (OF)
Андрић, Иво: <i>Проклета авлија</i> (ПА)	Andrić, Ivo: <i>Den forbannede gården</i> , (FG)
Стевановић, Видосав: <i>Снег у Атини</i> (СА)	Stevanović, Vidosav: <i>Sne i Aten</i> (SA)
Тишма, Александар: <i>Вере и завере</i> (ВЗ)	Tišma, Aleksandar: <i>Troskap og utroskap</i> (TU)
Арсенијевић, Владимир: <i>У потпалубљу: сапунска опера</i> . (УП)	Arsenijević, Vladimir: <i>På nederste dekk: en såpeopera</i> . (ND)

Анализа је заснована на паралелном читању изворног текста и норвешког превода. У првој фази су ексцерпиране све реченице из српских оригинала у којима се јавља глагол *мислити*, након чега су утврђени њихови преводни еквиваленти³ у норвешким верзијама текста. Свака инстанца је класификована према значењском типу: когнитивни процес, епистемичка претпоставка, субјективна евалуација, намера, као и према синтаксичкој реализацији. На тај начин је омогућено испитивање корелације између семантичког типа и избора норвешке лексеме. Поред квантитивног увида у расподелу преводних еквивалената, анализа обухвата и детаљно разматрање случајева у којима превод одступа од очекиване корелације.

3. Анализа преводних еквивалената

Анализа преводних еквивалената обухвата не само идентификацију лексичких решења, већ и испитивање њихових синтаксичких и рекцијских образаца. Посебна пажња посвећује се односу између значењског типа глагола мислити и његове синтаксичке реализације, јер се различити типови допуна и конструкција често подударају са разликом између значења когнитивног процеса с једне стране, и исказивања става према пропозицији, с друге стране.

³ Термин *преводни еквивалент* се у овом раду не користи у нормативном смислу, као оцена преводилачке адекватности, већ као оперативна категорија за опис односа успостављених у преводној пракси. Полазимо од схватања да преводни корпуси омогућавају увид у међујезичке кореспонденције и семантичке паралелизме, при чему сама чињеница да се две јединице у већем броју случајева доводе у однос преводне еквиваленције представља релевантан показатељ њихове семантичке и функционалне блискости (DIVIK 1998; ANTUNOVIĆ 2019). Предмет анализе стога није вредновање преводилачких решења, већ испитивање начина на који преводна пракса осветљава семантичку диференцијацију норвешких глагола *tenke*, *tro*, *synes* и *mene* у односу на српско *мислити*.

3.1. Когнитивни процес

У корпусу се уочава стабилност у преводном мапирању значења која су у *Речнику Мајџице српске* заведена под редним бројевима 1 и 2 (‘размишљати, умом стварати мисли’ и ‘мислити на некога или нешто/мислити о некоме или нечему’). У готово свим забележеним примерима ово значење доследно се реализује норвешким глаголом *tenke*, док су тек у изузетно малом броју случајева употребљена алтернативна решења: *fundere* ‘размишљати’ и *resonnere* ‘размишљати’, ‘резоновати’, што потврђује високу корелацију између когнитивног значења српског *мисли* и норвешког *tenke*.

Значајно је, међутим, напоменути да се поклапање не односи само на лексички избор, већ и на синтаксичку реализацију. У овом значењу оба глагола функционишу у истим синтаксичким окружењима:

а) без експлицитне допуне, где је у фокусу сам процес размишљања:

(2) Како не умете да мислите? (XP, 105)

(2a) *Hvordan har det seg at De ikke kan tenke?* (KL, 112)

б) са прилозима за начин, који модификују ток или интензитет мишљења:

(3) Мислио је хладно о својој несрећи и гледао је јасно и немилосрдно...

(ПА,

101)

(3a) *Han tenkte kjølig på sin ulykke og betraktet den klart og ubarmhjertig...* (FG,

85)

в) као увод у садржај мисли (са две тачке), где се експлицира пропозициони садржај унутрашњег говора:

(4) Око ње су се прослављале победе и испредали планови о пресељењу у далеке, ненаслутљиво богате области пошто завлада мир, а она је у себи мислила: „Чекајте само!“ (B3, 73)

(4a) *Rundt henne feiret man seirer og la planer om å reise til fjerne himmelstrøk med uante rikdommer når freden kom, og hun tenkte i sitt stille sinn: «Bare vent!»* (TU, 73)

У значењу когнитивног процеса, глагол *мисли* се често јавља са експлицитно наведеним предметом размишљања, било у облику директног објекта, било у конструкцијама са предлошком допуном (*мисли* на/о). У овим случајевима доминантно се реализује норвешким глаголом *tenke*, а српски предлози *на* и *о* доследно се преводе норвешким *på*.

(5) Мислим о свему, рекох. Највише о себи. Лажем је. Мислио сам и мислим о стварима које не разумем. (СА, 41)

(5a) *Jeg tenker på alt mulig, sier jeg. Mest på meg selv. Jeg lyver for henne. Jeg tenkte og tenker på ting jeg ikke skjønner.* (SA, 36)

Међутим, у упитним и зависноупитним конструкцијама типа *мишља* + *мишља* (о) долази до померања тежишта и предмет размишљања истовремено постаје и предмет процене. Управо тај простор интерпретације отвара могућност различитих преводних избора: преводилац, полазећи од дискурзивног оквира и профилисаног значења у конкретном примеру, одлучује да ли ће фокус поставити на процес менталне активности, на епистемички став или на субјективну евалуацију. Варијабилност преводних решења указује на то да граница између когнитивног и

епистемичког домена није чврста, већ да употреба глагола *мислиѝи* у тој конструкцији клизи дуж скале од чисте референцијалне усмерености до епистемичког позиционирања.

(6) Масуди није знао шта да мисли и шта да чини... (XP, 185)

(6a) *Masudi visste ikke hva han skulle tro eller gjøre...* (KL, 175)

(7) Шта мислиш о таквој рачуници, лепа моја? (XP, 309)

(7a) *Hva synes du om det resonnementet, min kjære?* (HL, 263)

(8) Шта то стално мислиш, упита моја жена. (CA, 41)

(8a) *Hva er det du stadig tenker på, spør min kone.* (SA, 36)

(9) „Шта Сергије о томе мисли?“ (B3, 103)

(9a) «*Hva mener Sergije om dette?*» (TU, 99)

3.2. Епистемичко значење

У семантичкој теорији, глаголи попут српског *мислиѝи* или норвешких *tro*, *synes*, *tenke* и сродних лексема описују се као нефактивни предикатори (LAJONS 1977: 795; TRBOJEVIĆ MILOŠEVIĆ 2004: 165–168), што значи да њихова употреба не подразумева истинитост или неистинитост пропозиционог садржаја, већ означава одређени степен говорникове опредељености према њему. Они уводе епистемичку дистанцу између говорника (или субјекта клаузе) и садржаја исказа и функционишу као лексичка средства за изражавање епистемичке модалности.

У Речнику *Маѝице срѝске* ово значење наведено је као треће: 3) а) имати неко мишљење о нечему, бити неког мишљења, б) веровати; замишљати; сматрати, в) чинити се, изгледати. У овој употреби глагол функционише као нефактивни глагол и делује као екстерни епистемички модификатор пропозиције: субјекат управне клаузе заузима епистемичку дистанцу у односу на пропозициони садржај, тј. ограђује се од истинитости пропозиције. Корпусна грађа показује да се ово значење доследно реализује у конструкцији са изричном реченицом као допуном (везници *да* и *како*), као и парентетички. Будући да се конструкције са везником *да* и везником *како* не понашају идентично, оне ће бити разматране засебно.

У теоријским описима норвешких глагола мишљења епистемичкој употреби одговарају пре свега глаголи *tro* и *synes*, који се типично реализују у транзитивној конструкцији са изричном реченицом уведеном везником *at*. Полазећи од ових описа, као и од резултата наших ранијих истраживања (RISTIVOJEVIĆ-RAJKOVIĆ 2024a; RISTIVOJEVIĆ-RAJKOVIĆ 2024b), очекивали смо да ће се преводни еквиваленти у овом сегменту грађе расподелити управо између *tro* и *synes* уз доминацију лексеме *tro*.

Анализа у великој мери потврђује ову претпоставку. У највећем броју примера епистемичке употребе конструкције *мислиѝи да*, превод се реализује глаголом *tro*. Оно што међутим, представља делимично одступање од очекивања јесте глагол *tenke* као преводни еквивалент. У речницима и семантичким описима норвешког језика овај глагол се не профилише као нефактивни, већ као глагол когнитивне активности. Ипак, савремена литература бележи пораст његове употребе у конструкцији *tenker at* са значењем епистемичке модалности, што се понекад доводи у везу са утицајем енглеског *I think* (NURDANGER & HORBOVIC 2021). Примери из наше грађе показују, међутим, да избор лексеме *tenke* не мора представљати пуку

замену за *tro*, већ може бити мотивисан аспектуалним и дискурзивним факторима. У контекстима у којима су актуелни ток мисли, интроспективна нарација или симултаност менталне активности са другом радњом, *tenke* у великој мери задржава свој процесуални профил, те у овим случајевима можемо говорити о нејасној граници између значења когнитивног процеса и епистемичке модалности.

(10) ... и сада она почиње да мисли да сврха није била у школи него негде на путу до школе, ма колико само тражење било узалудно. (XP, 156)

(10a) ... *og nå begynte hun å tenke at målet ikke var skolen, men at det lå et eller annet sted på veien dit, uansett hvor forgjeves letingen i seg selv var.* (KL, 150)

(11) ... ишао мислећи да ће морати да опере обућу на првом конаку ... (XP, 175)

(11a) *Han gikk og tenkte på at han ville bli nødt til å vaske skoene ved første og beste vertshus ...* (KL, 166)

У примерима 10/10a и 11/11a ментална активност није представљена као стабилан епистемички став, већ као текући процес унутрашњег разматрања. Пропозиција која следи не функционише као исказ чију истинитост говорник процењује са извесне дистанце (као код *tro*), већ као садржај мисли у настајању. На тај начин се уочава континуум између значења 'размишљати' и значења 'процењивати/ претпостављати': епистемичка вредност овде произилази из самог когнитивног процеса, а не из стабилизованог суда. Другим речима, примери са *tenke at* у оваквим наративним оквирима показују да однос између когнитивног процеса и епистемичке процене није дискретан, већ градијентан.

С друге стране, глагол *synes* јавља се ређе него што би се на основу претходних истраживања могло очекивати. Овако изражена диспропорција навела нас је на претпоставку да би ограничена појава глагола *synes* могла бити условљена самим карактером српског изворног текста, односно чињеницом да се глагол *мислићи* у корпусу чешће јавља у функцији исказивања уверења, што је семантички ближе глаголу *tro*. Анализа грађе је у великој мери потврдила ову претпоставку, али нас је ипак занимало да проверимо и обрнути смер и утврдимо које су српске структуре норвешки преводиоци препознали као контексте у којима је природно активирати глагол *synes*.

Претрагом електронских издања превода утврђено је да се глагол *synes* у норвешком делу корпуса појављује укупно 93 пута. У највећем броју случајева овај глагол представља преводни еквивалент за глаголе *чинити се* и *изгледајти* или за конструкције са логичким субјектом у дативу:

(12) *Jeg likte denne uskyldige diskusjonen, og syntes det var trist at den var over...* (OF, 71) (досл. 'Допала ми се та безазлена расправа и мислио сам да је тужно што је завршена...')

(12a) Допала ми се та безазлена расправа и било ми је жао када је завршена... (И, 63)

(13) ... *og jeg syntes det var leit jeg ikke hadde noen jeg kunne snakke med om ham.* (FG, 110) (досл. '... и мислио сам да је штета што немам никога с ким бих могао да разговарам о њему.')

(13a) ... и тешко ми је било што немам с ким да разговарам о њему. (ПА)

чиме се јасно показује да је у питању домен субјективног доживљаја, а не рационална процена.

Исти семантички образац потврђују и примери у којима се српско *мисли-ћи* преводи глаголом *synes*. И у тим случајевима основа процене се не заснива на закључивању, већ на доживљају субјекта клаузе. Реч је или о перцептивном утиску:

(14) Испрва се трже мислећи од ње да је мушко, али је познаде чим га до-таче прстима. (XP, 253)

(14a) *Først rykket han til, da han syntes hun lignet en mann, men straks hun rørte ved ham med fingrene, gjenkjente han henne.* (KL, 239)

или о изразито субјективном евалуативном ставу:

(15) «*Det var jo en fin dag. Synes ikke De også det?*» (OTO, 51)

(15a) „Да, био је леп. Ви не мислите тако?“ (И, 45)

Оваква расподела потврђује да *synes* у норвешком језику не функционише као типичан нефактивни оператор епистемичке модалности, већ као маркер изразито субјективне процене. Виберг (2005: 147), анализирајући шведски глагол *tycka* (функционални пандан норвешком *synes*) истиче да овај глагол представља суд чија је валидност везана за говорника као једини ауторитет. На основу наших налаза закључујемо да глагол *synes* у већој мери припада домену евиденцијалности него домену нефактивне епистемичке модалности⁴. Код нефактивних глагола говорник заузима неодређен став у погледу истинитости пропозиције, док код глагола *synes* категорија истинитости није у првом плану, већ извор информација, а то је сам говорник и његово лично искуство.

За разлику од конструкције *мислићи га*, која у највећем броју случајева реализује епистемичко значење 'веровати' или 'сматрати', конструкција *мислићи како* у анализираном корпусу показује другачију дистрибуцију преводних решења.

У већини примера ова конструкција преводи се глаголом *tenke*, најчешће у облику *tenke på*, што указује на то да се садржај допуне не интерпретира примарно као епистемичка процена, већ као предмет рефлексije или мисаоне активности. У примерима попут 16/16а и 17/17а преводна решења јасно сигнализују процесуално и контемплативно читање, при чему је у фокусу сам ток мишљења, а не статус истинитости исказа.

(16) И мислим како се Краков мења... (XP, 300)

(16a) *Og jeg tenker på hvordan Krakow forandres...* (KL, 259)

(17) Сергије, кад стигне кући, мисли како је улудо и ружно стуцао дан... (B3, 181)

(17a) *Når Sergije kommer hjem, tenker han på hvor nytteløst og heslig han har brukt denne dagen...* (TU, 174)

Епистемичка интерпретација јавља се само у контекстима у којима је у првом плану питање истинитости или погрешне претпоставке, као у примеру 18/18а, где конструкција означава претходно веровање о одређеној ситуацији.

(18) ... и Риги се клео пред судом да је мислио како на колима возе, као и

⁴ Полазимо од приступа према коме су евиденцијалност и епистемичка модалност различите појаве (FALER 2002, према AIJMER 2009). Иако се ове категорије могу преклапати, посебно у случајевима инференције, која је и начин стицања информација и израз епистемичке нужности, оне нису идентичне. Управо на месту преклапања могу се посматрати и поједине употребе глагола *synes*.

раније што се о покладама дешавало, Кривоносовића који прерушен у Јеврејина.... (XP, 241)

(18a) ... *og Righi sverget for retten at han hadde trodd at den mannen de hadde kjørt sammen med på vognen, var Krivonosović utkledd...* (KL, 228)

У таквим случајевима избор глагола *tro* произлази из контекстуалне потребе да се експлицитно искаже епистемички став, односно степен опредељености према пропозиционом садржају.

Оваква дистрибуција показује да формална сличност између конструкција *мислићи да* и *мислићи како* не подразумева исту семантичку реализацију у преводу: док се прва претежно активира у домену епистемичке модалности, друга се најчешће тумачи као израз когнитивног процеса, односно мисаоне усмерености субјекта ка одређеном садржају. Сам избор везника *како* додатно усмерава интерпретацију ка опису начина, тока или унутрашње структуре радње, чиме се простор за епистемичку процену сужава већ на нивоу саме допуне.

3.3. Значење намере

Интенционално значење, иако ређе заступљено у корпусу, показује већу преводну разноликост у односу на значење когнитивног процеса и епистемичке претпоставке. Поред очекиваног глагла *tenke* (у секундарном значењу намере), јављају се и глаголи *ønske* 'желети', *planlegge* 'планирати', као и перифразна конструкција *ha til hensikt* 'имати намеру'. Ова варијабилност указује на то да се у контекстима у којима српски глагол *мислићи* функционише у интенционалном значењу не активира један доминантан лексички еквивалент, већ се избор често помера ка глаголима који недвосмислено кодира вољу или планску оријентацију субјекта.

3.4. Додатни коментари

Након разматрања централних значењских типова и њихових доминантних преводних образаца, у наставку се осврћемо на појаве које не чине језгро анализе, али осветљавају граничне и прелазне зоне система.

3.4.1. Парентетичка употреба глагола *мислићи*

У парентетичким конструкцијама глагол *мислићи* не уводи пропозициону допуну, већ функционише као уметнути коментар којим говорник сигнализира свој став или присећање на претходно ментално стање. У таквим примерима тежиште обично није на самом процесу мишљења, већ на епистемолошкој позицији субјекта у односу на исказ. У нашој грађи се ова употреба најчешће јавља у конструкцијама у првом лицу, што је у складу са њеном функцијом маркера субјективности, а преводни еквивалент је најчешће *tro*, ређе *synes* или *mene*. Када је конструкција у прошлом времену, ситуација није тако јасна. Поред очекиваних конструкција са глаголима *tro*, *synes* и *mene* у претериту: *trodde jeg*, *syntes jeg*, *mente jeg*, јавља се и конструкција *tenkte jeg* и то нарочито у наративним контекстима у којима је у фокусу унутрашњи ток мисли лика. У таквим примерима претерит може појачати процесуалну димензију значења и омогућава интерпретацију која се приближава домену когнитивне активности.

(19) Тако смо се, мислим, боље разумели, а још нас је нешто везивало, у том

тренутку: ма шта да причао, Лазар се дојао рата, није му баш било свеједно. Али ко би могао уопште помислити да ја нисам страховао?.... Све је више људи бивало увучено у тај вртлог. Једног ће дана, мислио сам, закуцати и на моја врата, и колена ће ми, попут толиких колена последњих месеци, заклецати. (УП, 19)

(19a) *Slik forsto vi hverandre bedre, tror jeg, og noe annet bandt oss sammen også: uansett hva han sa, var Lazar redd for krigen; den var ham ikke likegyldig, akkurat. Men hvem kunne overhodet komme på den tanken at jeg ikke var redd? Jeg så klart at det strammet seg til rundt meg. Stadig flere mennesker ble trukket ned i denne malmstrømmen. En dag, tenkte jeg, ville det banke på min dør også, og knærne mine ville skjelve, slik som mange andres knær de siste månedene.* (ND, 19)

3.4.2. Глагол *mene*

Глагол *mene* јавља се релативно ретко као преводни еквивалент у нашој грађи, али његова појава показује јасну семантичку мотивацију. За разлику од *tro*, који профилише претпоставку, и од *synes*, који сигнализује субјективну, често доживљајну, евалуацију, *mene* најчешће означава артикулисан став говорника. У анализираним примерима појављује се пре свега у контекстима у којима говорник додатно прецизира на шта мисли или када се то од њега тражи. Ова дистрибуција указује на то да *mene* у норвешком систему заузима посебно место: он не профилише однос према истинитости пропозиције, већ артикулацију става.

(20) „Је ли, Еугене, докле ћеш ти овако? Мислим, овако без везе, без занимања, трчећи сваком ко те позове, вечито међу тим књижуринама које ти пију мозак?“ (B3, 168)

(20a) «*Si meg, Eugen, hvor lenge skal du holde på slik? Jeg mener uten mål og mening, uten noe yrke, du sier aldri nei til å besøke noen, du graver deg ned i bøker som tapper hjernen din.*» (TU, 161)

(21) Судија – Како то мислите? (XP, 350)

(21a) *Dommeren: Hva mener De?* (KL, 299)

4. Закључак

Полазиште овог рада било је схватање српског глагола *мисли́ти* као лексички компресоване јединице која у себи обједињује више значењских домена – когнитивни процес, епистемичку претпоставку, евалуативни суд и интенционалност – док норвешки систем ове домene распоређује на више специјализованих лексема. Циљ истраживања био је да се у паралелном корпусу српских прозних дела и њихових норвешких превода утврди како се ова полисемија разлаже у преводној пракси и да ли се потврђује теоријски описана диференцијација између глагола *tenke*, *tro*, *synes* и *mene*. Методолошки, истраживање је обухватило ексцерпцију свих забележених појава глагола *мисли́ти* у изворним текстовима, њихову класификацију према значењском типу и синтаксичкој реализацији, као и утврђивање преводних еквивалената у норвешким верзијама. Поред квантитативног увида у дистрибуцију, посебна пажња посвећена је квалитативној анализи семантичких и прагматичких померања.

Резултати показују да се у значењу когнитивног процеса (‘размишљати’, ‘мислити о/на’) успоставља висока и стабилна корелација са норвешким глаголом

tenke. Подударност се не односи само на лексички избор, већ и на синтаксичке обрасце, што указује на јасну семантичку и структурну паралелу између два система у домену процесуалног мишљења.

У домену епистемичке употребе, нарочито у конструкцији *мислићии да* + пропозиција, анализа потврђује да српски глагол функционише као екстерни епистемички модификатор пропозиције: субјекат управне клаузе се ограђује од истинитости исказа. У норвешком делу корпуса овај простор се доминантно реализује глаголом *tro*, што је у складу са постављеном хипотезом и налазима претходних истраживања. Насупрот томе, глагол *synes* показује знатно ужу дистрибуцију у превођењу конструкције *мислићии да* него што би се могло очекивати на основу обрнутог правца анализе. Додатна провера корпуса показала је да се *synes* у преводима на норвешки најчешће јавља као еквивалент конструкцијама типа *чинићии се*, *изгледаћии* или структурама са рецептивним агенсом у дативу, што упућује на његов изразито субјективни и искуствено утемељен профил. Анализа показује да је код овог глагола у првом плану извор информација – сам говорник и његов доживљај – а не процена истинитости пропозиције. У том смислу, налази указују да *synes* у норвешком систему заузима позицију ближу домену евиденцијалности него класичним нефактивним операторима епистемичке модалности, код којих категорија истинитости остаје релевантна. Посебну пажњу привлачи појава конструкције *tenke at* у појединим епистемичким контекстима, што показује да границе између когнитивног процеса и епистемичке процене нису апсолутне. Ипак, анализа потврђује да се таква решења јављају у јасно мотивисаним аспектуалним и дискурзивним оквирима, када је у фокусу ток мишљења или интроспективна нарација, а не стабилан епистемички став.

За разлику од конструкције *мислићии да*, која претежно реализује епистемичко значење, образац *мислићии како* у анализираној грађи најчешће се преводи глаголом *tenke* (обично *tenke på*) и активира домен когнитивног процеса. У овим примерима садржај допуне интерпретира се као предмет рефлексije и ток мишљења, а не као епистемичка процена пропозиције. Епистемичка интерпретација јавља се само у контекстима у којима је у првом плану питање истинитости или претходног уверења, када се као еквивалент појављује *tro*. Оваква расподела показује да формална блискост конструкција *мислићии да* и *мислићии како* не подразумева и семантичку подударност: док прва примарно функционише у домену епистемичке модалности, друга се најчешће профилише као израз мисаоне усмерености субјекта.

Највећу преводну разноликост уочили смо код значењског типа интенционалности. За разлику од когнитивне и епистемичке употребе, где се издвајају доминантни еквиваленти (*tenke*, односно *tro*), у домену намере бележе се различита решења: *tenke*, *ønske*, *planlegge*, као и перифразна конструкција *ha til hensikt*. Висок степен варијабилности преводилачких решења сугерише да преводиоци интенционално значење српског мислити нису третирали као јединствен домен, већ су га тумачили у зависности од тога да ли је у конкретном контексту у првом плану жеља, план или свесно усмерена намера субјекта.

У целини посматрано, анализа еквиваленцијских образаца између српског *мислићии* и норвешких глагола мишљења показује да преводна пракса у великој мери потврђује основну семантичку диференцијацију норвешких глагола мишљења на коју указују досадашња контрастивна, семантичка и прагматичка истраживања. Истовремено, примери који одступају од очекиваних корелација показују да границе између појединих домена нису увек оштре: когнитивност, епистемичност, субјективна евалуација и интенционалност у одређеним контекстима међусобно се додирују и делимично преклапају. Будући да је анализа заснована на ограниченом паралелном корпусу и на конкретним преводним реализацијама, добијени резултати пре свега осветљавају доминантне тенденције у односу између српског *мислићии* и норвешких глагола мишљења, али истовремено отварају и простор за даља контрастивна и семантичка истраживања.

Цитирана литература

- AIJMER 1998: Aijmer, Karin. "Epistemic predicates in contrast". Johansson, Stig et al. (Eds.) *Corpora and Cross-linguistic Research: Theory, Method and Case Studies*. Amsterdam/Atlanta: Rodopi, 1998. str. 277–295. https://doi.org/10.1163/9789004653665_015
- AIJMER 2009: Aijmer, Karin. "Seem and Evidentiality". *Functions of Language* knj. 16, sv. 1 (2009), str. 63–88. <https://doi.org/10.1075/fol.16.1.05aij>
- ANTUNOVIĆ 2019: Antunović, Goranka. "Translation Corpus-Informed Research: A Swedish-Croatian Example". Lewandowska-Tomaszczyk, Barbara (Ed.). *Contacts & Contrasts in Educational Contexts and Translation*. Cham: Springer, 2019. str. 157–167. https://doi.org/10.1007/978-3-030-04978-2_10
- DIVIK 1998: Dyvik, Helge. "A translational basis for semantics". Johansson, Stig, Oksefjell (Eds.). *Corpora and cross-linguistic research: Theory, method, and case studies*. Amsterdam: Rodopi, 1998. str. 51–86.
- FALLER 2002: Faller, Martina. *Semantics and pragmatics of evidentials in Cuzco Quechua*. 2002. neobjavljena doktorska disertacija
- FROMHERC 2021: Frommherz, Yannick. "Thinking Things in German versus Swedish. A Cross-Linguistic comparison of Verbs of Thinking in Two Genetically Close Languages". *Studia linguistica: a journal of general linguistics*. knj. 76, sv. 2 (2021): str. 464–506. <https://doi.org/10.1111/stul.12179>
- GODAR I KARLSON 2008: Goddard, Cliff & Susanna Karlsson. "Re-thinking THINK in contrastive perspective: Swedish vs. English". Goddard, Cliff (Ed.). *Cross-Linguistic Semantic*. John Benjamins Publishing Company, 2008. s. 225–240 <https://doi.org/10.1075/slcs.102.14god>
- HAJDU I RISTIVOJEVIĆ-RAJKOVIĆ 2017: Hajdu, Dorijan, Ristivojević-Rajković, Nataša. „Glagoli mišljenja u švedskom i norveškom jeziku iz perspektive usvajanja ovih jezika kao stranih“. *Analiza Filološkog fakulteta*, knj. 29, sv. 2 (2017): str. 9–19. <https://doi.org/10.18485/analif.2017.29.2.1>
- KOŠOLUŠOVA FAGERTUN 2016: Chocholousova Fagertun, Bohumila Mia. "Norwegian synes and tro and their English translations". *Brünner Beiträge zur Germanistik und Nordistik*. knj. 30, sv. 1 (2016): str.167–183. <https://doi.org/10.5817/BBGN2016-1-13>
- LAJONS 1977: Lyons, John. *Semantics 2*. Cambridge University Press, 1977.
- MILOŠEVIĆ-TRBOJEVIĆ 2004: Milošević-Trbojević, Ivana. *Modalnost, sud, iskaz: Epistemička modalnost u engleskom i srpskom jeziku*. Beograd: Čigoja štampa, 2004.
- NURDANGER I HORBOVIC 2021: Nordanger, Marte, Horbowitz, Paulina. "Epistemic constructions in L2 Norwegian: a usage-based longitudinal study of formulaic and pro-

- ductive patterns". *Language and Cognition* 13, str. 438–466. <https://doi.org/10.1017/langcog.2021.9>
- RISTIVOJEVIĆ-RAJKOVIĆ 2024a: Ristivojević-Rajković, Nataša. „Mislim, dakle... Semantičko-sintaksička analiza norveških glagola mišljenja *tro* i *synes*”. Dragičević, Rajna i dr. (ur.). *Savremena filološka istraživanja, zbornik radova*. Beograd: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, 2024. str. 473–486. <https://doi.org/10.18485/sfi.2024.1.ch27>
- RISTIVOJEVIĆ-RAJKOVIĆ 2024b: Ristivojević-Rajković, Nataša. ”Norveški glagoli *tro* i *synes* i njihovi prevodni ekvivalenti u srpskom jeziku”. Bilandžija, Sofija i Nataša Ristivojević-Rajković (ur.). *Horizonti jezika i kultura: tematski zbornik posvećen 45. godišnjici Grupe za skandinavistiku Filološkog fakulteta u Beogradu i 75. godišnjici rođenja prof. Dr Ljubiše Rajića (1947–2012)*. Beograd: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, 2024. str. 180–195. https://doi.org/10.18485/horizonti_jk.2024.ch11
- VIBERG 1980: Viberg, Åke. ”Tre semantiska fält i svenskan och några andra språk: 1. Kognitiva predikat. Perceptionsverbens semantik. 3. Emotiva predikat”. *SSM Report* 7. Stockholm: Stockolms universitet, 1980.
- VIBERG 2005: Viberg, Åke. ”The lexical typological profile of Swedish mental verbs”. Aijmer, Karin et al (Eds.). *Contrast in Context. Languages in. Contrast* 5.1. John Benjamins Publishing Company, 2005. str. 121–157. <https://doi.org/10.1075/LIC.5.1.09VIB>

Извори

- Andrić, Ivo. *Prokleta avlija*. Beograd: Narodna knjiga/Alfa, 1999.
[orig.] Андрић, Иво. *Проклета авлија*. Београд: Народна књига/Алфа, 1999.
- Andrić, Ivo. *Den forbannede gården*. Gallis, Arne. Oslo: Cappelen, 1972.
- Arsenijević, Vladimir. *U potpalublju – sapunska opera*. Beograd: Stubovi kulture, 2002.
- Arsenijević, Vladimir. *På nederste dekk: en såpeopera*. Kadrić, Jasmina, Solhjel, Dag. Oslo: Pax, 1995.
- Marković, Veselin. *Izranjanje*. Beograd: Arhipelag, 2018.
- Marković, Veselin. *Opp til overflaten*. Haugen, Brit Bakker. Oslo: Solum forlag, 2005.
- Pavić, Milorad. *Hazarški rečnik*, muški primerak. Beograd: Draganić, 1996.
[orig.] Павић, Милорад. *Хазарски речник*, мушки примерак. Београд: Драганић, 1996.
- Pavić, Milorad. *Kazarenes leksikon*, den mannlike utgaven. Seim, Torstein Stiegler, Ristivojević-Rajković, Nataša. Oslo: Solum forlag, 2004.
- Stevanović, Vidosav. *Sneg u Atini*. Kragujevac: Nova svetlost, 1992.
[orig.] Стевановић, Видосав. *Снег у Атини*. Крагујевац: Нова светлост, 1992.
- Stevanović, Vidosav. *Sne i Aten*. Solhjel, Dag. Oslo: Gyldendal, 1993.
- Tišma, Aleksandar. *Vere i zavere*. Beograd: Nolit, 1983.
- Tišma, Aleksandar. *Troskap og og utroskap*. Mønnesland, Svein. Oslo: Gyldendal, 2003.

Речници

- Bokmålsordboka <https://ordbokene.no/nno/bm>
Det Norske Akademis ordbok <https://naob.no/>
Речник српског језика. Матица српска, 2011.

Nataša Ž. Ristivojević Rajković

THE VERB *MISLITI* IN NORWEGIAN TRANSLATIONS OF SERBIAN LITERATURE

Summary

This paper examines Norwegian translation equivalents of the Serbian verb *misliti* ('think') in Norwegian translations of Serbian prose, assuming that its broad semantic range cor-

responds, in Norwegian, to a set of more specialized verbs (*tenke*, *tro*, *synes*, *mene*). The study is based on a parallel corpus of works translated directly from Serbian and includes extracting all instances of *misliti*, classifying them by semantic type and syntactic realization, and identifying their Norwegian renderings. The results show a stable mapping between cognitive-process meanings and *tenke*, and a strong dominance of *tro* in epistemic uses, especially in the construction *misliti da* + *proposition*. *Synes* occurs far less frequently and is largely restricted to perceptual and evaluative contexts, while *mene* mainly signals explicit stance-taking. The presence of *tenke* at points to transitional areas between ongoing thought and epistemic assessment.

Keywords: Norwegian language, Serbian language, Verbs of thinking, contrastive analysis, translation equivalence, epistemic modality